

Trendy výskytu a šíření HIV/AIDS v ČR v roce 2003

Marie Brůčková, Marek Malý, Jana Vandasová, Jiří Rychtařík

Souhrn

V roce 2003 bylo provedeno v ČR celkem 816 436 screeningových vyšetření na přítomnost HIV infekce. Pro testování krevních dárců začaly všechny laboratoře transfúzních oddělení povinně používat testy 4. generace, které zachycují jak HIV protilátky, tak HIV p 24 antigen. Zkracuje se tak „imunologické okno“ a zvyšuje bezpečnost krevních konzerv z hlediska možného přenosu infekce HIV. Bylo diagnostikováno celkem 61 nových případů infekce HIV u českých občanů a rezidentů, což je nejvyšší počet od roku 1997. Kromě toho bylo registrováno 19 případů HIV infekce u cizinců, především z centrální a východní Evropy. Nejčastějším způsobem přenosu infekce HIV zůstává v ČR sexuální kontakt (přes 84 % všech registrovaných případů). Ženy tvoří celkem 20,5 % všech HIV infikovaných, přes 6 % z nich bylo zachyceno při rutinním testování gravidních. V roce 2003 zemřeli na AIDS 3 muži, v současné době žije v ČR přes 500 osob s HIV/AIDS. ČR nadále zůstává zemí s nízkou hladinou epidemie HIV/AIDS s celkovou prevalencí 64,4 případů na milion obyvatel.

Zprávy CEM (SZÚ, Praha) 2004; 13(2): 86–90.

V r. 2003 bylo v České republice ve 148 laboratořích provedeno celkem 816 436 screeningových vyšetření na přítomnost infekce HIV v krevním séru či plazmě, z toho 508 127 vyšetření se týkalo krevních dárců, resp. darovaných krví. V tomto roce začaly na doporučení Národní referenční laboratoře pro AIDS příkazem hlavního hygienika ČR povinně všechny laboratoře, testující krevní dárce a dobrovolně i většina klinických laboratoří, používat testy 4. generace, tzv. duální testy. Tyto testy zachycují nejen protilátky proti viru HIV typu 1 a 2, ale současně i HIV antigen p 24. Jedná se o protein o molekulové hmotnosti 24 kilodaltonů, který kryje vlastní genetické jádro viru a jako inkompletní, nezralá virová částice se dostává do krevního oběhu o něco dříve (o 5 až 7 dnů) než se vytvoří protilátky proti HIV. Využití této možnosti časné diagnostiky infekce HIV v transfúzní službě pomáhá zvyšovat bezpečnost krve a krevních přípravků. Přítomnost antigenu p 24 však v periferní krvi velmi brzy po infekci klesá k neměřitelným hodnotám a proto základem diagnostiky infekce HIV zůstává průkaz protilátek, které je možno na rozdíl od antigenu p 24 identifikovat po celý život nakažené osoby.

V r. 2003 bylo v ČR nově diagnostikováno 61 případů infekce HIV u občanů české národnosti a rezidentů (občanů s dlouhodobým pobytem v ČR). Jedná se o druhý nejvyšší roční počet nově identifikovaných případů HIV/AIDS od začátku systematického sledování v r. 1986. Vyšší počet, tj. 63 nové případy, byl zaznamenán pouze v r. 1997, v ostatních letech se jednalo vždy o počty nižší (graf 1). Kromě toho bylo nově registrováno 19 případů infekce HIV u cizinců. Kumulativní počty infekce HIV u občanů ČR a cizinců uvádí graf 2. Celkem tedy bylo v letech 1986–2003 identifikováno 859 HIV infikovaných osob. Jejich národnostní složení uvádí graf 3. Cizince vedeme v našich statistikách odděleně, další údaje se týkají jen občanů ČR a rezidentů.

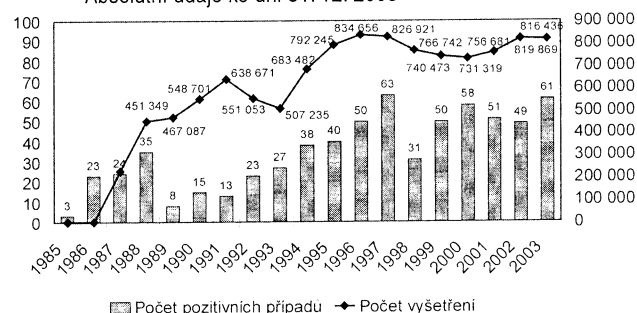
Geografické rozdělení HIV pozitivních případů v absolutních číslech a relativních počtech v přepočtu na milion obyvatel uvádí kartogram a graf 4. V relativních čís-

lech vykazují největší počty HIV infekcí hlavní město Praha a příhraniční kraje v čele s krajem Karlovarským. Celková prevalence HIV/AIDS zůstává v ČR stále nízká (64,4 případů na milion obyvatel) a ČR se tak řadí k evropským státům s nejnižším výskytem infekce HIV.

Nejčastějším způsobem přenosu infekce HIV zůstává sexuální styk, který tvoří více než 84 % všech dosud v ČR registrovaných případů HIV/AIDS. Toto procento ještě

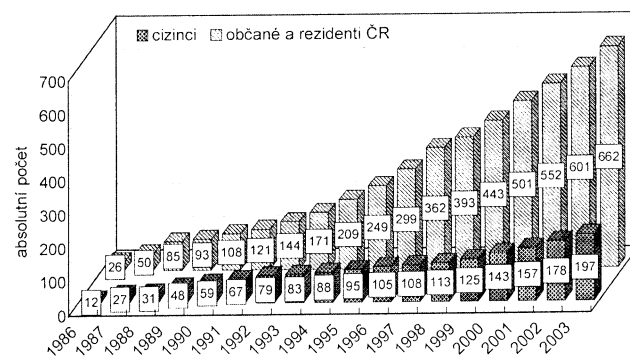
Graf 1: POČET VYŠETŘENÍ A POČET HIV+ V ČR v jednotlivých letech

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje ke dni 31. 12. 2003

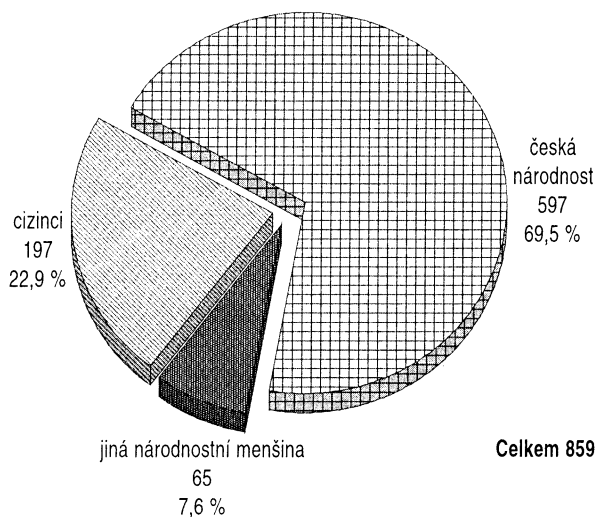

Graf 2: POČET HIV+ OSOB V ČR

Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

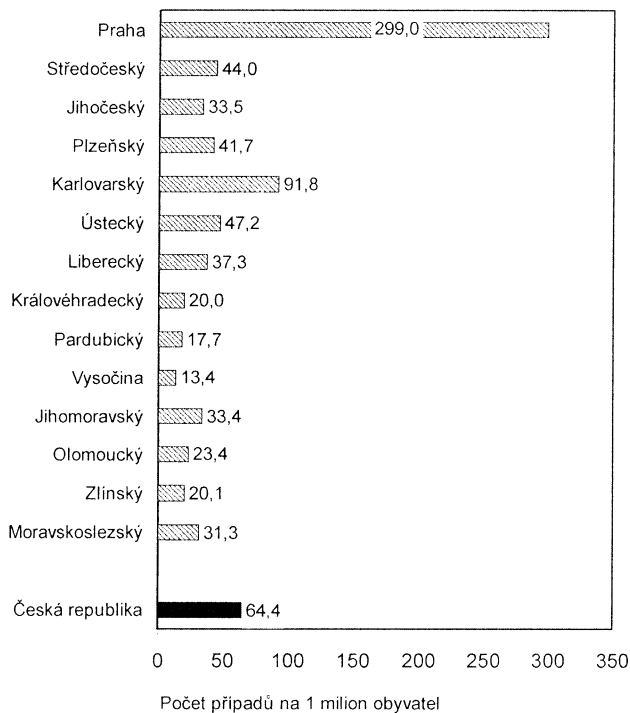
Graf 3: HIV+ OSOBY V ČR podle národnosti
Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

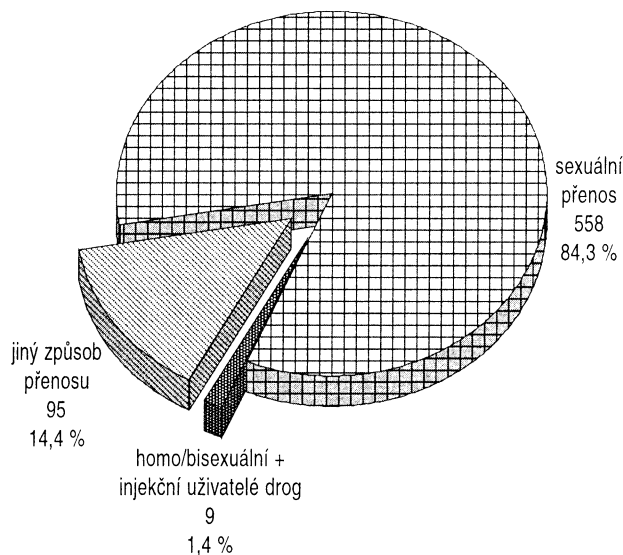
Kartogram: HIV INFEKCE V ČR
podle kraje bydliště v době první diagnózy HIV
(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

Graf 4: ROZDĚLENÍ HIV POZITIVNÍCH PŘÍPADŮ V ČR
podle kraje bydliště v době první diagnózy HIV
(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

Graf 5: PODÍL SEXUÁLNÍHO PŘENOSU HIV V ČR
(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

mírně vzroste (o 1,4 %), jestliže k této kategorii přenosu připočteme ještě 9 případů infekce HIV diagnostikovaných u homosexuálních injekčních uživatelů drog (graf 5).

Další způsoby přenosu HIV infekce v ČR znázorňuje graf 6. V naší statistice vykazujeme 2 případy nozokomiální infekce, to je infekce, získané ve zdravotnickém zařízení. Nutno znovu zdůraznit, že se jedná sice o naše občany (rumunské repatrianty), kteří byli ale nakaženi v Rumunsku před reemigrací do ČR. Registrujeme dále 31 případů infekce HIV u příjemců krve a hemofiliků, ke kterým došlo před zavedením povinného testování všech darovaných krví v r.1987. Od té doby nedošlo v ČR k žádnému přenosu infekce krví nebo krevními přípravky.

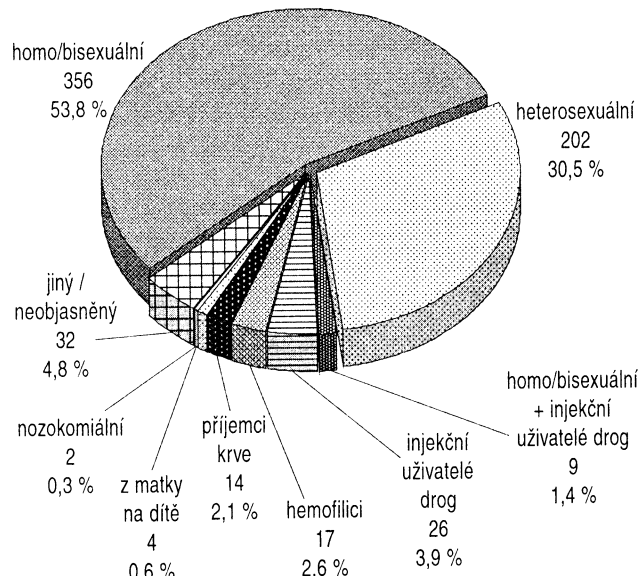
V r. 2003 stoupl počet případů infekce HIV mezi muži, kteří mají sex s muži (MSM) jak dokumentuje graf 7 a 7a. Jedná-li se o trvalý trend nelze soudit pro celkové malé počty HIV pozitivních případů. Nicméně stoupající trend výskytu infekce HIV mezi mladými MSM je zaznamenáván v některých evropských zemích i ve Spojených státech. Tento jev se vysvětluje tím, že mladí lidé obecně

přestávají z nejrůznějších důvodů praktikovat pravidla bezpečnějšího sexu.

Počet HIV infikovaných injekčních uživatelů drog (IUD), kteří se více méně s jistotou nakazili při užívání drogy (což je velmi obtížné prokázat), je stále nízký. V r. 2003 přibyly 4 nové případy u IUD, 2 z nich byly diagnostikovány u rezidentů z východní Evropy. Nicméně i někteří další HIV infikovaní mají v anamnéze užívání drog a nebezpečí zavlečení infekce HIV do komunity IUD

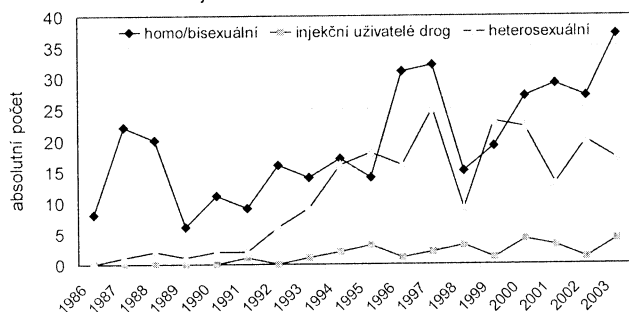
Graf 6: ROZDĚLENÍ HIV POZITIVNÍCH PŘÍPADŮ podle způsobu přenosu v ČR

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

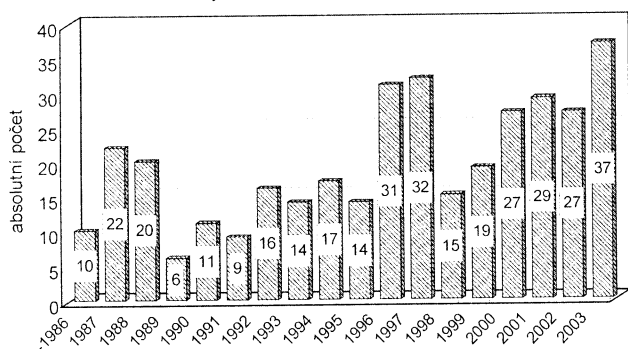
Graf 7: VYBRANÉ KATEGORIE PŘENOSU HIV V ČR podle roku diagnózy

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje ke dni 31. 12. 2003

Graf 7a: POČET HIV+ HOMO/BISEXUÁLNÍCH MUŽŮ V ČR nově zjištěné případy v jednotlivých letech

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje ke dni 31. 12. 2003

stále trvá. Svědčí o tom i vysoká promořenost této populace viry hepatitidy. Rozdílnost nálezů se vysvětluje vysokou dávkou HIV, které je třeba k infekci na rozdíl od virů hepatitidy, kde je tato dávka mnohonásobně nižší.

V r. 2003 přibyl také jeden případ přenosu HIV infekce z matky na dítě. Jedná se o přenos, ke kterému došlo mimo území republiky u smíšeného česko-cizineckého manželského páru. Všichni HIV infikovaní členové rodiny žijí a léčí se v ČR.

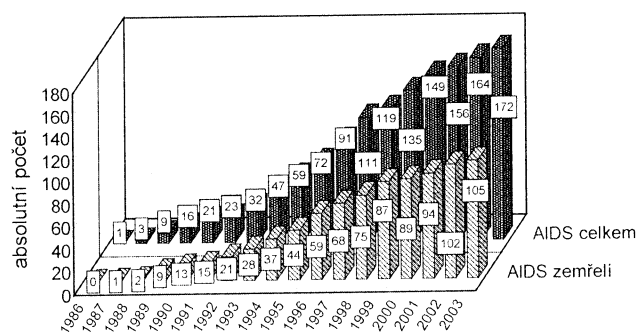
V r. 2003 zemřeli na onemocnění AIDS 3 HIV infikovaní, vesměs muži. Z celkového počtu 172 případů onemocnění AIDS 105 osob již nežije (graf 8).

Počet HIV infikovaných žijících osob vlivem účinné antiretrovirové léčby strmě stoupá, což je jistě velkým úspěchem v ČR používané terapie, k níž mají přístup všichni naši HIV infikovaní (graf 9). Je ovšem nutno si uvědomit, že se jedná o ekonomicky velmi náročnou léčbu a že neustále stoupá počet nových přípravků, vesměs dražších než dosud užívaná terapeutika. Velkou rolí v léčbě hraje snadno vznikající rezistence na antiretrovirová léčiva nejrůznějších druhů a proto je třeba léčbu neustále individuálně přizpůsobovat a volit nejrůznější kombinace léčiv. Laboratorní sledování virové nálože u infikovaných osob je v dnešní době nezbytnou součástí léčby. I tato molekularně-biologická vyšetřování jsou technicky a ekonomicky velmi náročná, nicméně v současné době dostupná pro všechny naše HIV infikované.

Ženy tvoří celkem 20,5 % všech HIV infikovaných a tento poměr zůstává stabilní již několik let. U více než 6 % žen byla infekce HIV odhalena při rutinním testování gravidních (graf 10). V r. 2003 nepřibyla do skupiny gravidních žádná nově infikovaná žena. Celkový počet HIV

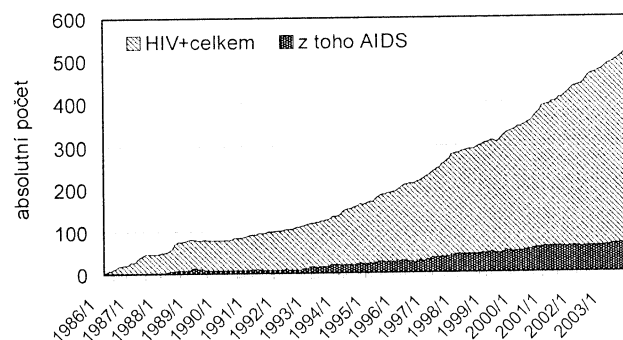
Graf 8: AIDS V ČR

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

Graf 9: OSOBY ŽIJÍCÍ S HIV/AIDS V ČR

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Měsíční údaje ke dni 31. 12. 2003

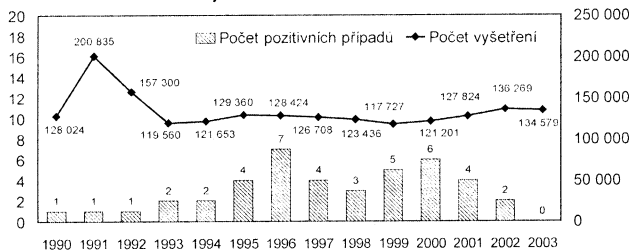
infikovaných gravidních žen je ovšem vyšší, protože některé z nich otěhotněly když znaly svůj HIV pozitivní status nebo otěhotněly opakovaně. Celkový počet těhotenství, jeho průběh, počty novorozenců a jejich HIV status uvádí obr. 1. Domníváme se, že i u zbylých dětí, u kterých nebyl ještě s konečnou platností HIV status určen (jsou mladší 18 měsíců), bude konečný výsledek negativní jak nasvědčují všechny dosud provedené laboratorní testy.

Nedobrou zkušeností z r. 2003 je záchyt 2 HIV pozitivních dárců krve při jejich povinném testování. V jednom případě šlo o primodárce, kde by se mohlo eventuálně s nadsázkou u dotyčného uvažovat i o volbě krycího testovacího místa, ve druhém případě se jednalo o opakovaného dárce. Tatáž situace byla i v r. 2001 a 2002, kdy mezi opakovanými dárci byli zachyceni 2 HIV pozitivní (graf 11).

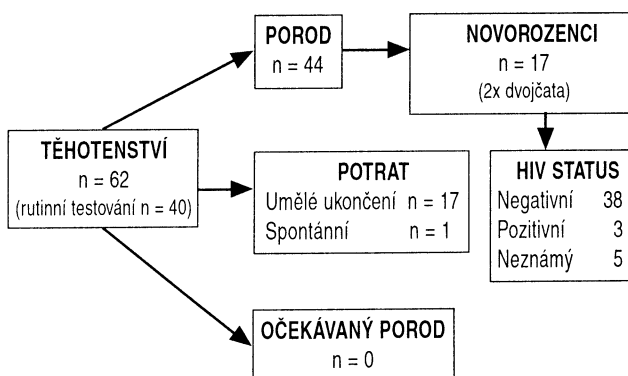
Poněkud nás znepokojuje situace ve vyžádaném vyšetřování přítomnosti HIV infekce. Počet těchto vyšetření od r. 1998 značně poklesl a pokles se zastavil až v r. 2001 kdy došlo ke stabilizaci počtu vyžádaných vyšetření. Z tohoto vyšetřování se každoročně rekrutuje řada HIV pozitivních nálezů, v r. 2002 a 2003 shodně po 16 případech (graf 12a). Při bližší analýze bylo zjištěno, že k poklesu počtu žádostí o vyšetření HIV došlo především ve skupině anonymních žadatelů, přičemž v obou skupinách, anonymních a neanonymních (jmenných) vyšetřeních byl zachycen stejný počet (8) pozitivních případů (graf 12b a 12c). V celkem 15 HIV pozitivních případech z obou skupin vyšetřovaných se jednalo o muže, kteří měli sex s muži.

Graf 10: RUTINNÍ TESTOVÁNÍ HIV U GRAVIDNÍCH ŽEN v jednotlivých letech

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje ke dni 31. 12. 2003

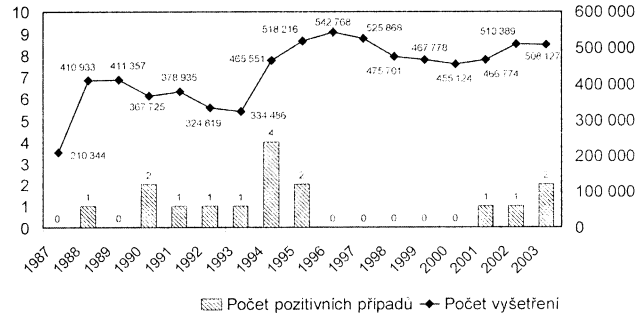

Obrázek 1: TĚHOTENSTVÍ U HIV POZITIVNÍCH ŽEN
SZÚ, NRL AIDS, 31. 12. 2003

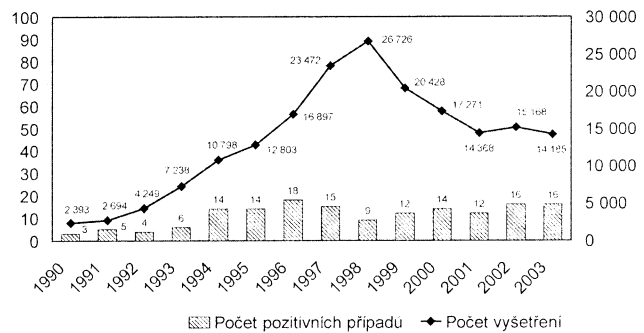
Graf 11: TESTOVÁNÍ KREVNÍCH VZORKŮ V TRANSFUZNÍ SLUŽBĚ v jednotlivých letech

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje 1. 7. 1987 – 31. 12. 2003

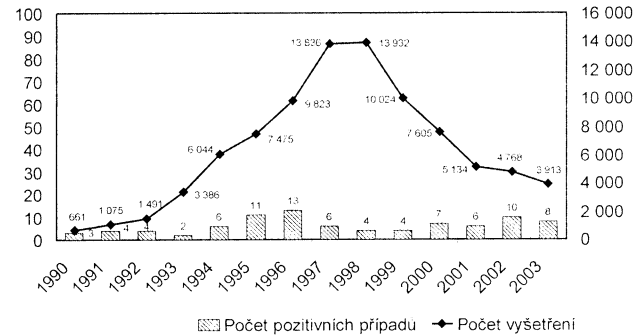
Graf 12a: CELKOVÝ POČET VYŠETŘENÍ NA VLASTNÍ ŽÁDOST v jednotlivých letech

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje ke dni 31. 12. 2003

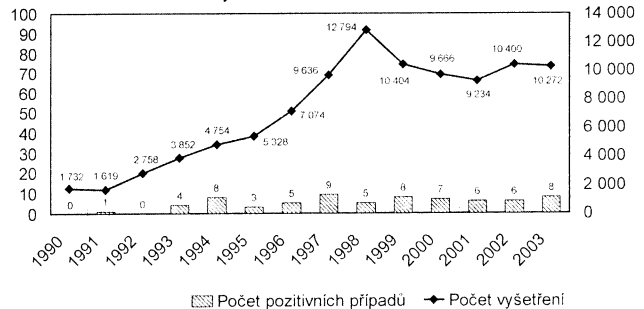
Graf 12b: POČET ANONYMNÍCH VYŠETŘENÍ NA VLASTNÍ ŽÁDOST v jednotlivých letech

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje ke dni 31. 12. 2003

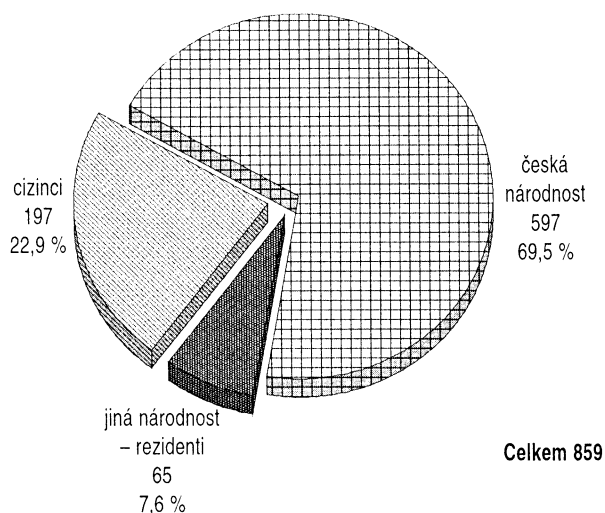
Graf 12c: POČET VYŠETŘENÍ POD JMÉNEM NA VLASTNÍ ŽÁDOST v jednotlivých letech

(jen občané ČR a cizinci s trvalým pobytem)
Absolutní údaje ke dni 31. 12. 2003

Zvláštní kapitolou je výskyt HIV infekce u cizinců. Pro cizince, stejně jako pro občany ČR platí, že nemohou být vyšetřeni na přítomnost infekce HIV bez svého souhlasu (informovaného). Platí to i pro osoby vazebně či trestně stíhané. Počty vyšetření cizinců jsou nízké, počty pozitivních nálezů v této skupině naopak vysoké. V posledních letech se jedná především o cizince z východní a střední Evropy, převládá Ukrajina. HIV pozitivní cizince často nelze dále vystopovat, stejně jako jejich sexuální kontakty. Je jasné, že tyto cizince se na našem území ať legálně či ilegálně pohybují a nebezpečí přenosu HIV do širší populace je nasnadě (graf 13 a 14).

Graf 13: HIV+ OSOBY V ČR
podle národnosti
Kumulativní údaje ke dni 31. 12. 2003

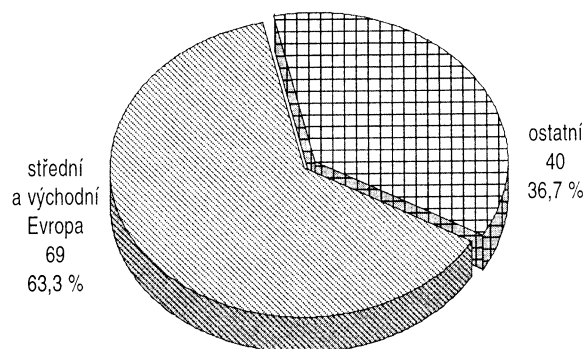

Závěr

V r. 2003 se situace v oblasti HIV/AIDS podstatným způsobem nezměnila i když některé nové trendy lze zaznamenat, byť s určitou dávkou nejistoty vzhledem k tomu, že pracujeme s poměrně malými čísly:

- ČR zůstává zemí s nízkou hladinou epidemie HIV/AIDS,

Graf 14: HIV+ CIZINCÍ V ČR
Kumulativní údaje za období 1. 1. 1995 – 31. 12. 2003

v evropském kontextu jednou z nejméně HIV/AIDS postiženou zemí.

- Převládajícím způsobem přenosu HIV je v ČR sexuální kontakt se známky vzestupu homosexuálně přenesených infekcí.
- Mírný vzestup lze zaznamenat v počtech případů HIV přenesených při injekčním užívání drog.
- Byly zaznamenány další dva případy HIV positivity zachycené při testování krevních dárců (jedenkrát u prvodárce, jedenkrát u opakovaného krevního dárce)
- Byl zachycen další případ přenosu HIV z matky na dítě, k přenosu však došlo mimo území ČR.
- Počet HIV pozitivních cizinců stoupá, většinou se jedná o cizince z centrální a východní Evropy, často s anamnézou injekčního užívání drog a prostituce.

Výsledky surveillance HIV/AIDS v populačních skupinách s vysokým rizikem HIV/AIDS infekce budou analyzovány později.

Marie Brůčková

Marek Malý

Jana Vandasová

Jiří Rychtařík

NRL pro AIDS SZÚ – CEM

Oddělení biostatistiky a informatiky SZÚ – CEM